

ØKONOMISKE OVERSIGTER

1. Juli 1918—1. April 1921

Ved
Einar Cohn.

Indhold.

- Indledende Bemærkninger.
- I. Statens og Kommunernes Finansforhold (herunder offentlige Understøttelser).
 - II. Børsforhold og Pengevæsen.
 - III. Forbrugsregulering og Priser.
 - IV. Landbruget.
 - V. Haandværk og Industri samt Arbejdsmarkedet.
 - VI. Handel (herunder Udførselsforbud) samt Samfærdsel.
 - VII. Andre Spørgsmaal.

Indledende Bemærkninger.

For de egentlige politiske Begivenheder — udenrigske som indenrigske — er der ikke hidtil i disse Oversigter tilstræbt nogen nærmere Redegørelse. Vor neutrale og vanskelige Stilling under Krigen maatte forpligte enhver Skribent til den størst mulige Tilbageholdenhed overfor Forsøg paa at vurdere de store udenrigspolitiske Begivenheders Betydning for Danmarks Økonomi, og for Indenrigspolitikens Vedkommende medførte paa den ene Side den „Borgfred“, der herskede mellem de politiske Partier, at de forskellige politiske Strømningers Indflydelse i hvert Fald var vanskelig at paavise, medens paa den anden Side en Omtale af

dem som Regel maa siges at falde uden for disse „Økonomiske Oversigters“ Ramme.

For den Tid, der er gaaet förud for det Tidsrum, nærværende Oversigter omfatter, skal jeg ikke her tage disse Forhold op. Belysningen af dem vil naturligt høre ind i en samlet Fremstilling af Danmarks Økonomi gennem Krigsaarene. Men da Krigen er hørt op, og da de politiske Brydninger har været særlig stærke i den Periode, der her skal behandles, har jeg ment, at det vilde være en Hjælp til Vurdering af mange af de Foranstaltninger, der skal omtales i det følgende, og at en Del Gentagelser kunde undgaaes, naar jeg som Indledning hidsatte følgende ganske summariske politiske Oversigt.

I Oktober 1918 blev der sluttet Vaabenstilstand mellem de Allierede og Tyskland. Tyskland maatte derefter den 28/6 1919 undertegne Fredsprotokollen i Versailles. Ved denne Protokols § 110 tilbagegaves de sønderjydske Landsdele til Danmark efter en foregaaende Folkeafstemning, der for første Zones Vedkommende fandt Sted den 10/2 1920 og for anden Zones den 11/3 1920. Overtagelsen af Administrationen fandt Sted ved kgl. Andng. 16/6 1920, idet Danmarks Erhvervelse af Suveræneteten regnedes fra 15/6 1920 (jfr. Bkg. 24/8 1920), medens en Række Love af 28/6 1920 ordnede de nærmere Forhold for de sønderjydske Landsdele, der iflg. Lov 9/7 1920 indlemmedes i Kongeriget (jfr. kongeligt Budskab s. D.) Forsaavidt disse Love har direkte finansiell Betydning for Statskassen, vil de blive omtalt i Afsnit I, ellers hver paa sit Sted i det følgende, idet dog de Love, der alene udvider bestaaende dansk Lovgivning til de sønderjydske Landsdele, ikke vil blive gjort til Genstand for Omtale.

Større Betydning i samfundsøkonomisk Henseende har det dog naturligvis haft, at Verdenskrigen i den her behandlede Periode blev bragt til Ophør ved Centralmagternes fuldstændige Nederlag. Ganske vist hævdedes Blokaden overfor Tyskland først efter Fredsprotokollens Underskrift,

men paa mange Maader blev det dog muligt at disponere friere, og i hvert Fald slog den Misnøje med Statens Indgreb i Erhvervslivet, der havde ulmet mange Steder, nu ud i lys Lue under Paaberaabelse af, at da Krigen var forbi, maatte den gamle Frihed kunne vende tilbage. Samtidig hermed havde Centralmagternes Nederlag og den deraf følgende Revolution, derefter Demobiliseringen skabt en uhyre Uro i Arbejdsverdenen, der smittede hertil, og da Prisstigningen efter en kort Pause umiddelbart efter Vaabenstilstanden tog til i et hidtil uset Tempo, maatte det fra de Sider, der havde hævdet Statsmagts Ret og Pligt til at begrænse Produktions og Handels Udnyttelse af Forbrugerne, være ugørligt at give efter for Kravet om Retablering af Erhvervslivets Frihed.

Den stærke Brydning mellem disse to Strømninger fremkaldte Ministerkrisen af Februar 1919. Ministeriet Zahle sad siden 1913 ret uanfægtet paa sit radikal-socialistiske Folketingsflertal, idet Landstingets oppositionelle Flertal Krigsaarene igennem ikke gjorde Vanskeligheder over for hele det store Komplex af økonomiske Love (Korn- og Smørlove, Dyrtidslove, Arbejdsløshedsunderstøttelseslove m. fl.), der sammen med Skattelovene var prægede af Regeringens og Folketingsflertallets forbruger- og arbejdervenlige politiske Anskuelse. Men da Finansminister Brandes ^{12/2} 1919 i Folketinget indbragte Forslag til Lov om et udenlandsk Statslaan paa 120 Mill. Kr., der var nødvendigt til Dækning af Finansaaret 19^{18/19}'s Underskud, havde den fornævnte Misnøje forættiet sig og forbundet sig med de Strømninger, der allerede var i Frembrud: Borger- og Bondestands Uvilje mod Arbejderne paa Grund af disses Krav og deres stadig hyppigere Strejker og mange Kredses Uvilje mod at lade denne Regering føre de endelige Forhandlinger om Tilbagegivelsen af Sønderjylland. Disse Stemninger og Kræfter foranledigede, at Venstre og Konservative i Folketingsudvalget nægtede at fremme Statslaansforslaget, med mindre Regeringen forinden havde forelagt Forslag til Tids-

begrænsning af Loven af 7. August 1914, hvilken Lov gav Indenrigsministeren den almindelige Bemyndigelse, der var Grundlag for de af Krigsaarenes økonomiske Stats-Foranstaltninger, som ikke var iværksat i Henhold til særlig Lov. Sammenkædningen af Statslaansforslaget og Loven af 7/8 1914 foretog Mindretallet i Udvalget ved at udtale¹⁾, at der for at bevilge Laanet maatte foreligge „visse Betyggelser med Hensyn til den økonomiske Fremtid, vi gaar i Møde. En saadan Betyggelse synes jo nemlig ganske at savnes, naar Finansministeren i Oktober 1918 kan tilsige Balance for 19¹⁸/19, for fire Maaneder senere, efter Krigens Ophør, at fremtræde med en Underbalance paa 150 Mill. Kr. for samme Finansaar.“ Det blev under Debatten i Salen saavel af Finans- som af Indenrigsministeren hævdet, at ikke Loven af 7. August, men de talrige Ernærings- og Dyrtidslove, for hvilke samtlige Partier havde stemt, og som Oppositionen paa mange Punkter havde gjort dyrere for Statskassen, havde foranlediget den Tilvækst i Udgifterne, som iøvrigt ikke havde været til at forudse, da baade Indtægter og Udgifter i Henhold til disse Love ahang af Pris- og Produktionsforhold m. v. Statslaansforslaget blev vedtaget af Folketinget, medens der i Landstinget af Oppositionen indbragtes og vedtoges et Forslag om Afvikling af Loven af 7. August, der standsedes ved en Beslutning i Folketinget, medens Finansministeren, da Landstinget ikke havde vedtaget Statslaansforslaget „inden for den Tidsfrist, som er fastsat i den med de københavnske Hovedbanker sluttede Overenskomst“, den 26/2 tog Forslaget tilbage. Ministeriet indgav derefter i Statsraadet 1/3 1919 sin Demissionsbegæring til Kongen, idet Ministeriet ganske vist vilde forhandle om Afviklingen af 7. August-Loven, men under en fri Forhandling uden Trykket af det uvedtagne (og nødvendige) Statslaan, medens paa den anden Side Landstinget ikke vilde vedtage Statslaansloven, forinden der var truffet

¹⁾ Rigsdagstidende 19¹⁸ 10, B Sp. 1031.

bindende Aftaler om Afviklingen. Men binde sig vilde Regeringen ikke, „fordi Ministeriet derved vilde faa et Præg af Svaghed, som vilde vanskeliggøre, for ikke at sige umuliggøre en forsvarlig Styrelse af Landet under de raadende Tilstande baade indadtil og udadtil: et overvundet og ydmyget Ministerium — og saaledes vilde Indtrykket af det være Landet over, hvis det bøjede sig her paa det afgørende Punkt — vilde ikke have fornøden Autoritet overfor de Opgaver, der kunde møde en Regering.“ I de her gengivne Udtalelser¹⁾ ligger formentlig det økonomiske Hovedsynspunkt for Ministeriets Stilling: De brede Befolkningslag paa Land og i By, som nærmest bar Ministeriet, vilde ikke føle deres Interesser tilstrækkeligt beskyttede, om Ministeriet havde maattet gaa med til en tvungen Ordning af Prisreguleringens Afvikling. Efter en fortsat Række Forhandlinger tog Ministeriet ¹⁸/₃ sin Demissionsbegæring tilbage og indbragte ²¹/₃ i Landstinget paany Statslaansforslaget og desuden Forslag til Lov om Afvikling af 7. August-Loven. Disse to Forslag vedtoges derefter af Rigsdagen og underskrevet af Kongen henholdsvis ¹/₄ og ¹¹/₄ 1919. Krisen var dermed endt.

Det Aar, der derefter forløb inden Ministeriets endelige Fald, var paa den ene Side præget af en stigende Misfornøjelse i visse Kredse med Ministeriets Stilling i det sønderjydske Spørgsmaal. Disse Misfornøjede var af meget forskellige Afskygninger, lige fra dem, der ikke mente sig bundne ved den danske Rigsdagsdelegations Forslag om de Afstemningsregler, der blev Grundlaget for Fredstraktatens herhen hørende Bestemmelser, og som derfor vilde have større eller mindre Dele af det for Tyskland stemmende Slesvig knyttet til Danmark eller internationaliseret, og til saadanne misfornøjede, der delte den Anskuelse²⁾, at „Ministeriet har behandlet den sønderjydske Sag med en Kulde,

¹⁾ Aarboeg for Rigsdagssamlingen 19^{18, 19} S. 44.

²⁾ Partiet Venstres Valgopraab af ³⁰ a 1920.

som har været uforstaaelig for store Dele af det danske Folk“ Men hertil kom, at der Aaret igennem havde hersket en stærk Uro paa Arbejdsmarkedet, der gav sig Udslag i langvarige, syndikalistisk prægede Strejker, hvoraf navnlig Strejker i Københavns Havn, med de deraf følgende Vanskeligheder for Opretholdelse af Landbrugs-eksporten, vakte megen Uvilje, særlig paa Landet. Naar hertil kom de borgerlige Samfundslags stadige Misfornøjelse med Arbejdsløshedsunderstøttelserne, med de høje Skatter og med de tilbageværende Regulerings- og Rationeringsbestemmelser, var det klart, at Samfundet var mere end fyldt med baade socialt og politisk Sprængstof, og at Ministerkrisen af Februar-Marts 1919 kun var en Forløber for alvorligere Begivenheder. Disse indtraf ^{27/3} 1920. Allerede ^{18/11} 1919 havde Ministeriet i Folketinget forelagt Forslag om Ændringer i Valgloven, for at tilvejebringe et Grundlag for det kommende Valg, der sikrede de forskellige Landsdele en strengere forholdsmæssig Repræsentation end den bestaaende Valglov. Men Enighed herom kunde ikke opnaaes med Oppositionen, og da Ministeriet ikke vilde udskrive nye Valg, forinden dette Forhold var ordnet, og da Oppositionen under de stadig mere spændte Forhold, som ovenfor er berørt, snarest ønskede at gaa til Valg, for at kunne udnytte den stærke Stemning imod Regeringen, kunde det yderligere bebrejdes denne, at den, trods Løftet forud for Valget i 1918, der var et „Fredsvalg“, om at Valget kun skulde gælde, til Krigen var forbi, ikke vilde indfri dette Løfte ved at udskrive nye Valg. En stærk Agitation fra de videregaaende sønderjydske Kredse, der mente i sidste Øjeblik at kunne ændre den internationale Kommissions Indstilling om Grænseafgørelsen og Flensborgs Stilling, resulterede i, at de to Oppositionspartier og to af Regeringspartiernes Folketingsmænd (hvorved det blev tvivlsomt, om Regeringen stadig havde Flertal i Folketinget) den ^{27/3} 1920 udsendte offentlige Krav om øjeblikkelig Afholdelse af Nyvalg. Samme Dag havde Rigsdagen taget Paaske-

ferie. Den ²⁹/₃ udsendtes fra Amalienborg Meddelelse om, at Kongen havde afskediget Ministeriet Zahle. Først ³⁰/₃ udnævntes det ny Ministerium med Højesteretssagfører Liebe som Statsminister og iøvrigt stærkt „Flensborg-præget.“ Men ingen af det ny Ministeriums Medlemmer havde tidligere deltaget i praktisk Politik, Statsministeren havde som Aktor for Højesteret i Sagen mod Gross. Peschke-Køedt for Overtrædelse af Kædehandelsforordningen ført et usædvanligt defensivt Aktorat (der dog ²²/₁₀ 1919 efterfulgtes af Domfældelse), og hans Person maatte derfor virke som en Udæskning mod de Partier, hvis Regering var styrtet ved en udenparlamentarisk Aktion. Begivenhederne udviklede sig nu med rivende Hast. Allerede ²⁹/₃ om Aftenen havde Socialdemokratiet af Kongen forlangt Ministeriet Zahle genindsat og Rigsdagen indkaldt til Færdigbehandling af Valgloven — og hvis disse Forlangender ikke var imødekommet til ³⁰/₃ Kl. 9¹/₂ Form. truet med Generalstrejke. Da Ministeriet Liebe var udnævnt ³⁰/₃, gik Bestræbelserne ud paa, at faa Ministeriet til at give Møde i Folketinget, men dette lykkedes ikke; desuden nægtede Folketingets Formand i Forstaaelse med Statsministeren at indkalde Folketinget, og De samvirkende Fagforbund vedtog da for at gennemtvinge Folketingets Indkaldelse at gaa i Generalstrejke, saaledes at denne var fuldt effektiv senest ⁶/₄. Den ²⁷/₃ havde Arbejdsgiverforeningen erklæret Lock-out fra ¹/₄, og den politiske Kamp var saaledes kædet sammen med en Arbejdskamp af hidtil uset Omfang, en naturlig Følge af den nære Samhørighed, der paa Bunden var imellem den sociale Spænding og Kampen mod Ministeriet Zahle. Der udfoldedes nu af fremragende Mænd uden for Politikernes Kreds de stærkeste Bestræbelser for at undgaa denne store Strid, hvis Følger ingen kunde overse, men som enhver maatte befrygte, tilmed naar Regeringen sad inde med saa ringe parlamentarisk Erfaring, som Tilfældet var. Og efter at ogsaa Kjøbenhavns Borgerrepræsentation havde bedt Kongen søge en Udvej til Afværgelse af den truende Ulykke, sammenkaldte Kongen ²/₄ 1920 om Aftenen Kl. 9 Partiformændene paa

Amalienborg. Forhandlingerne varede hele Paaskenat; Paaske-dag fratraadte Ministeriet Liebe efter Kongens Henstilling; der udnævntes et nyt Ministerium med Overformynder Friis som Statsminister, efter at alle Partirepræsentanterne havde givet Kongen Tilsagn om at samarbejde med dette Ministerium, som skulde foranledige, at Rigsdagen genoptog sine Møder og Arbejdet paa Valgloven, for at Valg kunde afholdes ²²/₄ eller snarest muligt efter denne Dag. Samtidig aflystes Arbejdskampen. Valget fandt Sted ²³/₄ og bibragte de hidtidige Regeringspartier et overordentlig stort Nederlag. Dette var foruden af det sønderjydske Spørgsmaal, der maaske navnlig paa Landet spillede en mindre Rolle, især foranlediget ved Socialdemokratiets Generalstrejke-Trusel, der i høj Grad forbitrede borgerlige Kredse i Forbindelse med den Uvilje, der herskede imod Regeringen paa Grund af, at den ikke effektivt havde været i Stand til at skaffe Arbejdsro for dem, der vilde arbejde. Men hertil kom, at trods de trufne Aftaler om Arbejdskampens Ophør sammen med den politiske Overenskomst, vedblev Havnens og Søens Arbejdere at fortsætte deres Arbejdsvægning, samtidig med at Bagerne i Kjøbenhavn fortsatte en Strejke, der i Byen maatte virke særligt irriterende, fordi kun Personer, der overfor Arbejdernes Fællesbageri kunde legitimere sig som Fagforeningsmedlemmer, kunde faa Rugbrød, medens alle andre, da de „borgerlige“ Fabrikker var standsede, var afskaarne herfra; paa Landet havde Strejken i høj Grad paavirket Sindene derigennem, at Rugen af Landbruget var tvangsmæssigt afleveret til den hele Befolknings Ernæring, men nu søgte Arbejderne (samtidig med at de paany gennem Havne- og Sømandsstrejken standsede Landbrugets Export) at hindre store Klasser af Medborgere i at faa Brød af dette Korn.

I Overensstemmelse med Valgets Udfald udnævntes den ⁵/₅ 1920 Ministeriet Neergaard, der som rent Venstreministerium var udgaaet af Mellemlklassen paa Landet, til hvilken store Landbokredse baade opadtil og nedadtil havde sluttet sig, der ellers ikke plejede at stemme paa Venstres Kan-

didater. Desuden støttedes Ministeriet af Byernes Overklasse i Handel og Industri. Dets Opgave var da i første Række at skaffe Arbejdsrø, dernæst at fremme den allerede paa-begyndte Afvikling af Krigstidens Statsforanstaltninger overfor Erhvervslivet og at indskrænke Understøttelser til Dyr-tidshjælp, i Anledning af Arbejdsløshed o. s. v.

Ud fra den saaledes ændrede politiske Magtfordeling og ogsaa ud fra de ændrede økonomiske Verdensforhold maa de Foranstaltninger betragtes, der er blevne trufne i den sidste Halvdel af den Periode, der her skal behandles. For den hele Periode gælder det, at den omfatter de Aar omkring Verdenskrigens Ophør, hvor de sociale og økonomiske Forhold ude som hjemme var fyldt med en Spænding som aldrig før.

I. Statens og Kommunernes Finansforhold (herunder offentlige Understøttelser).

Medens Statens samlede løbende Udgifter endnu i Finansaaret 19^{17/18} (jfr. de nærmest foregaaende „Økonomiske Oversigter“ i 57. Bd., S. 369) beløb sig til 369 Mill. Kr., var Beløbet i 19^{18/19}: 616, i 19^{19/20}: 533 Mill. Kr., medens det for 19^{20/21} er anslaaet til omtrent samme Beløb som i 19^{19/20}.¹⁾ De løbende Indtægter var i 19^{17/18}: 375 Mill. Kr. og i de to følgende Aar henholdsvis 462 og 593 Mill. Kr., saaledes at de altsaa for det sidstnævnte Aar mere end dækkede Udgifterne. Statslaan til Dækning af de løbende Udgifter er da heller ikke optaget senere end for Finansaaret 19^{18/19}, idet det Laan paa 120 Mill.

¹⁾ En indgaaende Oversigt: „Danmarks Finanser gennem Krigsaarene“, til hvilken her skal henvises, er givet af J. Hassing Jørgensen i dette Tidsskrift, 1920, S. 329.

Kr., der optoges i Henhold til Lov $1/1$ 1919, skulde anvendes til Dækning af nævnte Finansaars Udgifter.¹⁾ Kursen paa Laanet var $96\frac{1}{2}$ og Rentefoden 5 pCt. Laanet afdrages i 20 Aar fra $15/9$ 1922 med 3 Mill. Kr. halvaarlig. De 84 Mill. Kr. overtoges af de fem københavnske Hovedbanker, 10 Mill. Kr. af Statsanstalten for Livsforsikring og Restbeløbet af Krigsforsikringen for danske Skibe. Det næste Statslaan, „Genforeningslaanet“ (Lovene $8/8$ og $12/9$ 1919) paa 145 Mill. Kr. var alene tænkt anvendt til Dækning af de Udgifter, der vilde fremkomme ved Overtagelsen af de sønderjydske Landsdele (Andelen i den tyske Statsgæld, Godtgørelse til Tyskland for Statsejendommene, Hjælp til Beboerne ved Overgangen fra tysk til dansk Møntfod m. v.). Laanet, der blev offentlig udbudt til Pari Kurs og 5 pCt. Rente, skal afdrages i Løbet af 50 Aar efter $1/3$ 1942, da Laanet af $1/1$ 1919 vil være afdraget. Tegningen, der betragtedes som en patriotisk Pligt, var saa livlig, at de ved Lov $8/8$ ansatte 120 Mill. Kr. ved Loven $12/9$ kunde forhøjes til 145 Mill. Kr. Samme Formaal tjente Laanet af $23/10$ 1920, for første Gang siden Krigens Udbrud et udenlandsk Laan, der gennem Landsmandsbanken optoges hos The national City Co. of New York og androg 25 Mill. \$ til en Rentefod af 8 og Kurs ikke under 95. Laanet er afdragsfrit i 5 Aar, hvorved der er Mulighed for, at de derefter løbende Afdragsydelse kan effektueres til en lavere \$-Kurs, end da Laanet optoges, og skal derefter afdrages i Løbet af 20 Aar, saaledes at det for Halvdelens Vedkommende i de første 10 Aar skal indfries til 110 og for den resterende Halv-

¹⁾ Rigsdagstidende 19^{18/19}, A. Sp. 4815. Der findes her (A. Sp. 4270) en detailleret Oversigt over Værdien af Statens Beholdninger og Tab paa disse m. v., jfr. ogsaa Rigsdagstidende 19^{18/19}, B, Sp. 1061, hvorefter Saldo pr. $15/2$ 1919 paa Statens Varekonti var ialt 153,7 Mill. Kr. Den $21/1$ 1921 var Værdien af Varebeholdningerne (ialt væsentligt Korn): 88,7 Mill. Kr., heri dog ikke indbefattet Statsbanernes Kulbeholdninger til Værdi af 124 Mill. Kr. (Rigsdagstidende 19^{20/21}, Folketinget, Sp. 3320).

del i de følgende 10 Aar til $107\frac{1}{2}$. Udbyttet af Laanet opføres paa Tillægsbevillingsloven for $19^{20}/_{21}$ med godt 152 Mill. Kr., hvoraf $101\frac{1}{2}$ Mill. ($15\frac{1}{2}$ Mill. §) $^{25}/_{12}$ 1920 indbetaltes i New York til Commission des Réparations til Kredit for Tyskland som det dette tilkommende Beløb for Danmarks Andel i den tyske-preussiske Statsgæld og for Overtagelsen af Statsejendomme i de tilbagevendte sønderjydske Landsdele. Forhandlingerne om denne store Sag var paa Danmarks Vegne ført i Paris gennem det meste af Aaret 1920 af Etatsraad E. Glückstadt.¹⁾

Men dette Dollarlaan har, foruden Genforeningslaanet, ogsaa paa anden Maade tjent til at dække Udgifterne ved Genforeningen. I saa Henseende skal anføres, at ved Lov Nr. 296 af $^{28}/_{6}$ 1920 om Oprettelse af en Laanekasse i Sønderjylland stilledes 10 Mill. Kr. til Raadighed af Statskassen til Ydelse af Driftsloan til handlende, næringsdrivende og Landbrugere, der ved Krigsforholdene, Markens Kursfald e. l. havde Vanskelighed med Driftskapital. Laanene, der som Regel ikke maa overskride 10 000 Kr., forrentes med 4 % og afdrages i indtil 10 Aar. Endvidere oprettedes ved Lov Nr. 297 af $^{28}/_{6}$ 1920 en Udligningskasse for de sønderjydske Landsdele. Til Raadighed for denne stilledes indtil 350 Kr. pr. Individ i Landsdelene (ialt ca. 56 Mill. Kr.), for at der herved kunde ydes Erstatning til saadanne Personer, hvis Indtægt og/eller Formue paa Grund af Markkursens Fald eller af andre af dem uforskyldte Aarsager, der stod i nøje Forbindelse med Krigen, var forringet eller tabt. Tab²⁾ paa Formuer, der $^{1}/_{1}$ 1914 var under 5 000 Mk.,

¹⁾ Jfr. Berl. Tid. $^{19}/_{12}$ 1920 og Statsminister Neergaard, Rigsdagstidende $19^{20}/_{21}$, Folketinget Sp. 3315, hvor Statsministeren i meget anerkendende Vendinger udtrykker Landets Taknemlighed over det gode Resultat, Etatsraad Glückstadt har naaet gennem disse Forhandlinger: „nogle af de vanskeligste, Danmark overhovedet har staaet i“.

²⁾ Tabet beregnes ved fra de nedenfor nævnte Erstatningsbeløb at

erstattes fuldt ud (8 Kr. for 9 Mk.) for Familieforsørgere; var Formuen 5—15 000 Mk., skulde iflg. Loven Tabet paa de første 5 000 heraf ligeledes erstattes helt, de følgende 5 000 til Kurs 45, og de følgende 5 000 til en efter Kassens Ydeevne fastsat Kurs, dog ikke over 45. Erstatningen for disse som for højere Formuer er derefter af Kassens Forvaltningsraad fastsat¹⁾ til fuld Dækning for Tabet paa de første 5 000 Mk., Dækning efter Kurs 45 for de følgende 20 000 Mk., 40 for de næste 10 000 Mark. og derefter faldende med 5 for hver 10 000 Mark. En Formue kan ikke ved Erstatning bringes op over 25 000 Kr., og der ydes enlige Personer en Erstatning svarende til $\frac{2}{3}$ af den ovenfor for Familieforsørgere anførte. Foruden Erstatning af Formuetab giver Loven ogsaa Tilskud til Personer, der er henviste til ganske overvejende at leve af Livrente, Pension o. l., jfr. de i Lov ²²/₁₂ 1920 paa dette Punkt indførte Ændringer, hvorefter der paa en Aarsindtægt af under 2 000 Mk. ydes et aarligt Tilskud, hvorved Indtægten naar op til et Beløb, der svarer til 8 Kr. for 9 Mk. og for Indtægter over 2 000 Mk.: 8 for 9 af de første 2 000, Kurs 45 for de følgende 2 000 Mk., 40 for de næste 2 000 og saaledes faldende med 5 for hver 2 000 Mk.¹⁾ Den samlede Aarsindtægt maa ikke paa denne Maade forøges til over 4 000 Kr. Endvidere muliggør den nævnte Ændring, at den fornævnte Formueregulering kan ombyttes med en Renteregulering under Jempeligere Vilkaar end den oprindelige Lov tillod, hvorefter Tabet i Markindtægt mellem $\frac{1}{1}$ 1914 og $\frac{1}{1}$ 1920 (regnet efter Kurs $7\frac{1}{4}$) godtgøres efter de foran anførte Regler for Indtægtstilskud, dog saaledes at Maximalgrænsen for Ikke-Familieforsørgere her er 2 700 Kr., for at de ikke ved denne Erstatning skulde blive væsentlig gunstigere

drage Formuen pr. $\frac{1}{1}$ 1920 omsat til Kurs $7\frac{1}{4}$ (Rigsdagstidende 19²⁰/₂₁, A, Sp. 2945.)

¹⁾ Rigsdagstidende 19²⁰/₂₁, A, Sp. 2945.

stillet end gennem Kapitalerstatningen. Iøvrigt er det kun Indehavere af Formuer paa over 10 000 Mk. (Formuer under denne Grænse var nemlig regulerede, da Lov ²²/₁₂ vedtoges, og man ønskede ikke at tage dem op paany), samt iøvrigt saadanne — som Regel ældre eller invalide Personer, som efter Forvaltningsraadets Skøn kan komme i Betragtning — der kan faa hel eller delvis Renteregulering. Denne anslaaes til at blive dyrere end den tilsvarende Kapitalregulering. — I denne Sammenhæng skal endvidere anføres det ved Indm. Cirk. ¹⁷/₅ 1920¹⁾ normerede Tilskud til sønderjydske Arbejdere, i Anledning af Overgangen fra Mark til Kroner, paa i alt 988 500 Kr. (Forslag til Tillægsbevillingslov 19²⁰/₂₁, §. 14, 110²⁾). Men iøvrigt vil naturligvis samtlige Finanslovens Paragraffer være mærkede af Udgifter til Genforeningen, der, „naar vi²⁾ engang kan gøre den hele Regning op, nok vil blive op mod en 300 Mill. Kr.“ Udgifter een Gang for alle. Desuden var der af Reservebeholdningen i Jan. 1921 anbragt 9 Mill. Kr.³⁾ i Sønderjyllands Kreditforenings (Lov Nr. 301 af ²⁸/₆ 1920) Obligationer, som Nationalbanken iøvrigt havde givet Tilsagn om at belaae til et Beløb af indtil 40 Mill. Kr., alt for at støtte disse Obligationers Kurs.

Hvad dernæst angaar de i det her behandlede Tidsrum vedtagne Skattelove¹⁾, skal følgende anføres: Medens ved de tidligere Indkomstskattelove det Princip var fulgt, at en Skatteyder, hvem der var paalignet baade Merindkomstskat og Tillægsskat (paa Indtægt og Formue), kun skulde

¹⁾ Jfr. Rigsdagstidende 19²⁰/₂₁, B. Sp. 3943.

²⁾ Jfr. Rigsdagstidende 19²⁰/₂₁, Folketinget, Sp. 3317.

³⁾ Sammesteds Sp. 3319.

⁴⁾ Ved Lov af ²⁵/₁₀ 1918 og ²²/₁₂ 1920 om Ændring af forskellige Loves Forelæggelsestid bestemtes det, at Toldloven og en Række andre Forbrugsafgiftslove uanset den foreskrevne Tidsfrist for Revision ikke behøvede at forelægges Rigsdagen til Revision resp. forinden Udgangen af Aaret 1920 og før i Rigsdagens ordentlige Samling 19²¹/₂₂.

betale den af disse to Skatter, der udgjorde det højeste Beløb, udskiltes ved de to herhenhørende Love Nr. 662 og 663 af ²¹/₁₂ 1918 Formueskatten, saaledes at det nævnte Princip kun kom til Anvendelse paa Merindtægtsskatten og Tillægsskatten paa Indtægten overfor hinanden (Skatteprocenter og Skalaer for disse to Skatter bibeholdtes uforandret fra de nærmest foregaaende Love, jfr. 57. Bd., S. 371), medens Tillægsskatten paa Formue opførtes særskilt i Lov Nr. 663, idet „den betydelige Tilvækst i Formuerne¹⁾, de sidste Aar har medført, synes at give rimeligt Grundlag for Gennemførelse af en selvstændig overordentlig Beskatning af Formuerne“. Satserne var for Personer (for Formuer under 100 000 Kr. bortfaldt Skatten dog, hvis Indtægten var under 3 000 Kr): 0,35 p. m. for Formuer paa 25—30 000 Kr., stigende til 20 p. m. for Formuer over 20 Mill. Kr. Regeringens Forslag om en Formuebeskatning af Selskaber kunde ikke føres gennem Rigsdagen, men erstattedes af et Tillæg til den ordentlige Indkomstskat paa Selskaber (Lov ⁸/₆ 1912, § 2, Nr. 5), saaledes at denne for Skatteaaret 19¹⁹/₂₀ forhøjedes fra 3 til 5 pCt. paa den Del af Skatteindtægten, der ligger under 6 pCt. (de første 4 pCt. er skattefri) af den indbetalte Aktiekapital og fra 4 til 8 pCt. paa Resten. Hertil kom saa den overordentlige Indkomstskat og Merindkomstskatten.

Baade fordi det hele skattetekniske Apparat paa denne Maade var blevet overordentlig indviklet, og fordi selve Begrebet „Merindkomst“, efterhaanden som man fjernede sig fra Sammenlignings-Aarene forud for Krigen, blev mere og mere irrationelt, afskaffedes ved Lov ¹/₁₀ 1919 for Skatteaaret 19²⁰/₂₁ de ekstraordinære Skatter og Tillæg, og man gik tilbage til Lov ⁸/₆ 1912, hvis Satser og Skalaer ændredes og forøgedes, saaledes at Krigsaarenes Tillæg m. v. indsluttedes deri. Ved denne Lov indførtes Ratebeskatning for Indkomst- og Formuebeskatning af Personer og af

¹⁾ Rigsdagstidende 19¹⁸/₁₉, A, Sp. 2329.

udenlandske Selskaber og danske Selskaber uden Kapital, for Indtægtens Vedkommende stigende fra 0,1 pCt. af skattepligtige Indtægter under 500 Kr.; 2 Kr. af de første 500 Kr. af Indtægter paa 500—1000 Kr. og 1 pCt. af Resten; 7 Kr. af de første 1000 Kr. af Indt. paa 1000—2000 Kr. og 2 pCt. af Resten o. s. v. til 209 697 Kr. af den første Million Kr. af Indt. paa over 1 Mill. Kr. og 25 pCt. af Resten. For Formuerne stiger Skattesatsen efter lignende Principper fra 0,65 p. m. paa Formuer under 15 000 Kr. til 375 015 Kr. af de første 20 Mill. Kr. af Formuer paa over 20 Mill. og 25 p. m. af Resten. En særlig Skala gælder for Formuer paa under 100 000 Kr., naar den paagældende Skatteydere Indtægt er under 3000 Kr. Med Hensyn til Selskabsbeskatningen gælder som nævnt for de udenlandske Selskaber Rateskalaerne, dog med mindst 5 % af den skattepligtige Indkomst og 2 p. m. af den skattepligtige Formue for henholdsvis Indkomst- og Formueskattens Vedkommende. For indenlandske Selskaber (disse betaler ikke Formueskat) er Satsene 5 pCt., naar Skatteindtægten (de første 4 pCt. er skattefri) er under 6 pCt. af den indbetalte Aktiekapital; 8 pCt. naar Indtægten er fra 6—10 pCt. af Aktiekapitalen o. s. v. stigende til 35 pCt., naar Indtægten er over 100 pCt. af Aktiekapitalen. Til Aktiekapitalen foreskriver Loven (paa given Foranledning) maa ikke henregnes Beløb, der er overførte til Aktiekapitalen fra Reservefond o. l. Et Par andre Bestemmelser, fremkaldt af de ekstraordinære Forhold, skal berøres: Selskaber, der opløser sig inden Udløbet af et Skatteaar, skal betale Skat for den forløbne Del af Aaret; og Friaktier beregnes som skattepligtigt Aktieudbytte. — Ved en anden Lov af ¹/₁₀ 1919 vedtoges et Tillæg til Indkomstskatten for Aaret 19¹⁹/₂₀ af en særlig Karakter („det 5te Kvartal“), idet Skatten opkrævedes een Gang for Alle med 30 Øre for hver Krone af den Del af Skattebeløbet, der oversteg 30 Kr. for det

paagældende Aar for Personers Vedkommende; for Selskabers Vedkommende udrededes Tillæget med Halvdelen af det fulde Skattebeløb.

Ved Lov ²²/₁₂ 1920 (jfr. Finm. Bkg. ¹¹/₁ 1921, hvorved Loven af 1919 med senere Rettelser optrykkes i sin Helhed) forlængedes den først omtalte af de to Love af ¹/₁₀ 1919 omtrent uforandret for Skatteaaret 19²¹/₂₂, idet bl. a. skattefrit Minimum for de smaa Formueskatteyderes Indtægt hævedes fra 3 000 til 4 500 Kr.; Friaktierne skal henregnes til Indkomst med et Beløb svarende til deres Paalydende (Loven af 1919: deres fulde Værdi); og Kommunernes Godtgørelse for Optræningen nedsættes fra ¹/₂ til ¹/₄ pCt. af de indgaaede Beløb. — Med Hensyn til Opgørelsen af den Skatteindtægt, der skulde lægges til Grund for Beskatningen i 19²¹/₂₂, opstod der, foranlediget ved en Udtalelse fra Landoverskatteraadet i Decbr. 1920, en livlig Diskussion i Dagspressen. Landoverskatteraadet havde nemlig udtalt, at forsaavidt en Skatteyder opgjorde sin skattepligtige Indkomst som Differencen mellem Status ¹/₁ og ³¹/₁₂ + Privatforbrug og til denne Opgørelse hidtil havde anvendt sit Varelagers Fakturapris, skulde dette ogsaa finde Sted ultimo 1920. Med Verdensmarkedets stærkt faldende Priser vilde den Handlende saaledes kunne blive skattepligtig af en Indtægt, tiltrods for at Aaret, naar Hensyn toges til Varelagerets betydelige Værdiforringelse, maaske i Virkeligheden havde givet Tab. Ved en Skrivelse af ¹²/₁ 1921 forelagde Grosserer-Societetets Komité Sagen for Skattedepartementet, der i Svar af ¹⁹/₁ 1921 fastholdt, at forsaavidt Opgørelsen af den skattepligtige Indtægt tidligere var blevet foretaget som foran nævnt, skulde en tilsvarende Fremgangsmaade ogsaa anvendes nu, saaledes at det ikke var snart Faktura- og snart Markedspris, der, efter hvad der var fordelagtigst for Skatteyderen, blev lagt til Grund. Men der udtales, at de særlige Forhold, og da navnlig den Omstændighed, at Prisfaldet paa mange Varer syntes at være af fast og varig Karakter, gav rimeligt Grundlag for Modifikation i

den nævnte Regel, gaaende ud paa, at det tillodes Skatteyderen at foretage særlig Nedskrivning af den Værdi, hvori Varelageret stod ved Udgangen af 1920, alt undergivet Ligningsmyndighedernes nærmere Undersøgelse og Godkendelse.¹⁾

Ved Lov Nr. 667 af ²¹/₁₂ 1918 forhøjedes Satserne i Lov om Arveafgift af ²⁷/₅ 1908 for fjernere Arvinger og større Lodder til omkring det dobbelte.

Hvad dernæst angaar Ejendomsskylden, forhøjedes Promillen ved Lov Nr. 671 af ²¹/₁₂ 1918 fra 1,65 til 2,00 p. m., medens den Vurdering, der skulde have fundet Sted i 1919, udsattes til 1920. Det skattefrie Fradrag forhøjedes fra 2 800 til 4 500 Kr. Disse Bestemmelser forlængedes ved Lov Nr. 533 af ¹/₁₀ 1919 til ogsaa at gælde for Aaret 1920. Ved Lov Nr. 707 af ²²/₁₂ 1920, Nr. 8 bibeholdtes Forøgelsen af det skattefrie Fradrag for Aaret 1921, medens man iøvrigt faldt tilbage paa Loven af 15. Maj 1903 (jfr. Lov ²²/₁₂ 1915) med en Promille af 1,10.

Ved Lov Nr. 666 af ²¹/₁₂ 1918 forlængedes Forhøjelsen af Ølskatten (57. Bd., S. 372) indtil Udgangen af Marts 1920; ved Lov Nr. 533 af ¹/₁₀ 1919 til Udgangen af Marts 1921; ved Lov Nr. 707 af ²²/₁₂ 1920 til Udgangen af Marts 1922, dog saaledes at Skattelettelsen for de første 8000 hl gradueredes fra 4 Kr. pr. hl for de første 2000 til 1 Kr. for de sidste 2000 hl af Skatteklasse I og fra 2 Kr. til 50 Øre af Skatteklasse II.

Ved Lov Nr. 665 af ²¹/₁₂ 1918 forlængedes Tillægsafgiften paa Vin indtil Udgangen af Marts 1920. Da der indkom hidtil ukendte Sorter Vin, kunde den i Henhold til Loven af 1917 som Grundlag for Afgiften tjenende Detailpris i mange Tilfælde ikke fremskaffes. Loven af 1918 foreskriver derfor, at Tillægsafgiften skal opkræves af et Beløb, der fremkommer ved at lægge 50 pCt. til Anskaffel-

¹⁾ Jfr. Skattedepartementets Cirk. ²⁷/₂ 1919 (Min. Tid. A.) vedrørende Beregningen af Landbrugeres Indtægt.

sesprisen (Vinenes Indkøbspris med paaløbne Omkostninger og Told), dog saaledes at de 50 pCt. bortfalder, hvis Anskaffelsesprisen ikke udgør 3 Kr. pr. Høflaske. Saalænge Tilførslerne udefra paa Grund af Blokaden var standsede, virkede disse meget høje Afgifter alene overfor Hjemmemarkedets Beholdninger, men da Blokaden — i hvert Fald overfor de neutrale Lande — i Foraaret 1919 begyndte at løsnes, blev en Afgift som denne prohibitiv, og de vinexporterende Lande saa paa denne Maade deres Interesser true. Samtidig havde man ingen Grund til at opretholde en Afgift, der alene skulde være Skattekilde, naar den i Virkeligheden umuliggjorde Formaålet, og ved Lov Nr. 269 af $^{30}/_4$ 1919 nedsattes Afgiften til 70 pCt. af Anskaffelsesprisen, naar denne var over 3 Kr. pr. Høflaske, ellers 35 pCt. Den hidtil gældende Afgift havde været 150 pCt. af Anskaffelsesprisen for Vine til over 3 Kr., 100 pCt. for Vine til 2—3 Kr. og 50 pCt. for Vine til under 2 Kr. Ved Lov Nr. 707 af $^{22}/_{12}$ 1920 forlængedes Loven af 1919 til Udgangen af Marts 1922.

Paa Grund af de stigende Produktionsomkostninger i Spiritusindustrien ændredes Tillægsafgiften paa Spiritus ved Lov Nr. 658 af $^{22}/_{12}$ 1919, idet Maximalpriserne forhøjedes (Indm. Bkg. $^{31}/_{10}$ 1919) med henholdsvis 1,50 Kr. og 1,25 Kr. for Akvavit og Brændevin samtidig med at Loven nedsætter Afgiften. Denne, der iflg. Lov af $^{17}/_3$ 1917 havde været lig Detailprisen, forhøjedes ved Lov $^{21}/_{12}$ 1917 (forlænget ved Lov Nr. 669 af $^{21}/_{12}$ 1918 til Udgangen af Marts 1920) til (ikke som anført 57. Bd., S. 375 med) henholdsvis $7\frac{1}{2}$, 7 og $6\frac{1}{2}$ Kr. pr. Flaske Akvavit, fuselfri Akvavit og Brændevin og nedsattes ved Lov af $^{22}/_{12}$ 1919 til 6,46, 5,90 og 5,70 Kr. pr. Flaske, svarende til 20 Kr. pr. 100 $\%$ (Lovens § 1), hvorved Afgiften ogsaa blev overensstemmende med den siden $^{21}/_{12}$ 1917 gældende Afgift for udenlandsk Spiritus (10 Kr. pr. 100 $\%$). Desuden fastsatte Loven af 1919 den samme Afgift for Spiritus, der udleveredes til Forskæring. En saadan Afgift fandtes

ikke i Lovene af 1917. Ved Lov Nr. 707 af ²²/₁₂ 1920 forlængedes Loven af 1919 indtil Udgangen af Marts 1922, dog saaledes at den ved Lov ²¹/₁₂ 1917 indførte Nedsættelse i Afgiftsgodtgørelsen for denatureret Spiritus bortfaldt fra ³¹/₃ 1921, saaledes at Godtgørelsen fra de 38 Øre atter blev 76,7 Øre efter Loven af ⁸/₆ 1912.

Ved Lov Nr. 664 af ²¹/₁₂ 1918 forlængedes Loven af ¹³/₁₀ 1917 om midlertidig Forhøjelse af Tobaksbeskatningen. Samtidig ændredes Afgiftsgrundlaget fra Afsætningspris + 25 % Detailavance til Afsætningsprisen, idet dog Afgiftsklasser og Satser paa samme Tid ændredes, hvorved den opkrævede Afgift blev noget nedsat for de billigste og forhøjet for de øvrige Sorters Vedkommende. Saaledes fastsattes f. Eks. Afgiften for Cigarer fra 5 % af Værdien for Cigarer under 75 Kr. pr. Mille til 50 % af Værdien for Cigarer over 200 Kr. Afgiften berigtiges af den, der afsætter Varerne til videre Forhandling i Detailhandelen. For Cigaretter forhøjedes Afgiften for de dyreste Sorter meget stærkt, idet tidligere den højeste Afgift havde været 3 Øre pr. Stk. for Cigaretter, der kostede over 8 Øre, medens der nu tilkom tre nye Klasser herover, hvoraf der i den højeste (20 Øre pr. Stk.) fastsattes en Sats af 10 Øre. Endvidere blev storskaaren Tobak, der hidtil havde været fri for indenlandsk Afgift, nu inddraget under Beskatningen med de for den øvrige Røgtobak gældende Satser fra 1 Kr. pr. kg for Tobak til 10—12 Kr. i Detailhandelen til 20 Kr. for Tobak over 40 Kr. pr. kg. De i Loven af 1917 fastsatte Forhøjelser af Tolden paa den indførte Tobak og af Afgiften paa Dyrkning af Tobak bibeholdtes. Ved Lov Nr. 533 af ¹/₁₀ 1919 og Lov Nr. 708 af ²²/₁₂ 1920 forlængedes Loven af 1918 til resp. ultimo 1920 og Udgangen af Marts 1922.

Endvidere forhøjedes ved Lov Nr. 540 af ²⁵/₁₀ 1918 Stempelafgiften af Spillekort fra 25 Øre (Toldlovens § 12) til 1 Kr. pr. Spil. Denne Lov forlængedes ved Lov af ¹/₁₀ 1919 og ²²/₁₂ 1920 til Udgangen af Marts 1922.

Loven af $^{13}/_{10}$ 1917 om Stempelafgift ved Salg af ædle Stene og Smykker forlængedes ved Lovene af $^{21}/_{12}$ 1918, $^1/_{10}$ 1919 og $^{22}/_{12}$ 1920 til Udgangen af Marts 1922.

Ved Lov Nr. 670 af $^{21}/_{12}$ 1918 forhøjedes Børsskatten fra 4 til 10 p. m., hvilken Lov ved Lovene af $^1/_{10}$ 1919 og $^{22}/_{12}$ 1920 forlængedes til Udgangen af Marts 1922.

Medens de ved Lov Nr. 149 af $^{20}/_{3}$ 1918 § 35 opkrævede Afgifter af Motorkøretøjer (jfr. Finm. Bkg. $^9/_{10}$ 1918) næsten helt indgik i Kommunernes Kasser til Dækning af Udgifter ved Slid paa Veje o. s. v., tilfalder Udbyttet af den ved Lov Nr. 531 af $^1/_{10}$ 1919 (jfr. Finm. Bkg. Nr. 629 og 630 af $^{20}/_{11}$ 1919) vedtagne Særafgift Staten, der til Dækning af sine almindelige Udgifter indførte denne Beskatning af et Luxusforbrug. Medens Afgiften efter Loven af 1918 for Motorvogne steg fra 10 Kr. pr. H. K. for Vogne med under 6 H. K. til 18 Kr. pr. H. K. for Vogne med over 12 H. K., er Skalaen i Loven af 1919 stigende fra 200 Kr. pr. Vogn for Vogne under 8 H. K. til 1200 Kr. pr. Vogn for Vogne med over 28 H. K. Ved Lov Nr. 529 af $^1/_{10}$ 1919 forhøjedes Tolden paa Motorvogne fra 10 Øre pr. kg til 1,25 Kr. + 5 pCt. af Værdien, d. v. s. paa Lovens Ikrafttrædelsestidspunkt fra ca. 2 til ca. 10 pCt. af Værdien. — Ved Lov Nr. 532 af $^1/_{10}$ 1919 indførtes en tilsvarende Afgift af Lystfartøjer, hvis Værdi er over 4000 Kr., nemlig 4 pCt. af de første 10 000 Kr. herover, 6 pCt. af de næste 10 000 Kr. og 7 pCt. af Resten. Loven indfører desuden en Told paa Lystfartøjer, der hidtil havde været toldfri, af 5 pCt. af Værdien. — Ved Lov Nr. 707 af $^{22}/_{12}$ 1920 forlængedes Loven af 1919 om Særafgift paa Motorvogne til Udgangen af Marts 1922, medens Loven om Lystfartøjerne, hvis finansielle Udbytte blev betydningsløst, bortfaldt fra Udgangen af Marts 1921.

Endvidere skal det nævnes, at Forlystelsesskatten (Lov $^{13}/_{5}$ 1911) ved Lov Nr. 530 af $^1/_{10}$ 1919 forhøjedes til det dobbelte, samtidig med at Afgiftsfriheden for offentlige Sportsopvisninger af Amatører bortfaldt. Denne Afgifts-

frihed genindførtes ved Lov Nr. 710 af ²²/₁₂ 1920, da den ikke havde givet større Udbytte, bl. a. fordi Sportsklubberne kunde slaa sig sammen og holde Opvisninger for deres Medlemmer, hvorved saadanne Opvisninger som „ikke-offentlige“ faldt uden for Loven. Naar bortses fra en mindre Nedsættelse i Afgiften af de billigere Billetter, forlængedes de øvrige Bestemmelser ved Loven af 1920 til Udgangen af Marts 1922.

Endelig forhøjedes ved Lov Nr. 709 af ²²/₁₂ 1920 Antallet af Lodder i Klasselotteriet fra og med ¹/₁ 1921 til 160 000 fra 130 000, samtidig med at Loddernes Pris sattes op, hvorved forventedes en aarlig Merindtægt for Statskassen paa ³/₄ Mill. Kr., foruden en Forøgelse af Indtægten gennem Forhøjelse af Stempelafgiften paa Lodderne paa ca. ¹/₄ Mill. Kr. aarlig.

De i det foregaaende omtalte Forhøjelser af Skatter og Afgifter havde til Formaal at dække Statens stadigt stigende almindelige Udgifter, medens de Taxtforhøjelser, der nu skal nævnes, skulde tjene til Dækning af de paagældende Virksomheders voksende Driftsunderskud.

I forrige Oversigt (57. Bd., S. 374) er det anført, at Lov ¹³/₁₀ 1917 indførte en 25 % Forhøjelse af Statsbarnernes Taxter; ved Lov Nr. 656 af ²¹/₁₂ 1918 indførtes en ny Forhøjelse, ogsaa henimod en 25 % for 3. Klasse, idet dog en Gennemarbejdelse af Taxtsystemet fandt Sted, og Billetpriiserne for 2. Klasse forhøjedes fra 156 til 200 % af 3. Klasse¹⁾. Forhøjelsen antoges at ville indbringe 11¹/₂ Mill. Kr., hvoraf 4.8 Mill. ved Personbefordringen og 6.7 Mill. ved Gods og Kreaturer. Ved Lov Nr. 527 af ¹/₁₀ 1919 indførtes ny Forhøjelser, der ventedes at ville indbringe 2 Mill. ved Personer og 13 Mill. Kr. ved Gods og Kreaturer. Ved Lov Nr. 239 af ¹⁹/₆ 1920 forhøjedes de dagældende Taxter under et med 33¹/₃ % for Personer og

¹⁾ Jfr. de detaillerede Oplysninger i Rigsdagstidende, Overordentlig Samling 1918, A, Sp. 383.

50 0/0 for Kreaturer og Gods med Gyldighed til Udgangen af Maj 1922. Forslaget ventedes at ville give 15 Mill. Kr. for Personer og 35 Mill. Kr. for Gods og Kreaturer. — Ved Lov Nr. 528 af ¹/₁₀ 1919 ophævedes Bestemmelsen om, at de første 10 0/0 af Værdistigningen var fritaget for Jernbaneskyld.

Ved Lov ²⁸/₉ 1918 forhøjedes atter Posttaksterne, jfr. Andg. ¹/₁₁ 1918, hvilken Forhøjelse, der navnlig ramte Pakker og Aviser samt den lokale Brevporto, ansloges at ville indbringe 4 Mill. Kr. Ved Lov ⁹/₅ 1919 ophævedes den almindelige Postlov af 1888 og erstattedes af denne nye Lov, der bl. a. henlagde Fastsættelse af Lokalportotakster fra Administrationen til Lovgivningen, indførte Postgiro, indførte særlige Satser for Brev- og Tryksagsforsendelser paa ¹/₄—¹/₂ kg etc., jfr. Postanordning af ²⁰/₆ 1919. Ved Lov Nr. 522 af ¹/₁₀ 1919 forhøjedes samtlige Takster, hvorved en Merindtægt af 10 Mill. Kr. paaregnedes, og paany ved Lov af ¹⁹/₆ 1920, hvorved endvidere 11 Mill. Kr. Merindtægt skulde kunne indvindes. Ved Bkg. ²⁶/₁ 1921 satte Min. for off. Arb. fra og med ¹/₂ 1921 de omkring til det dobbelte forhøjede internationale Posttakster i Kraft, ved Bkg. ²⁶/₁ 1921 de til Norge, Sverige og Island indførte forhøjede Taxter. Ved Lov ²⁵/₂ 1921 indførtes en ny Forhøjelse af de indenlandske Takster, der ventedes at ville indbringe 10¹/₂ Mill. Kr.

Ved Min. for off. Arb. Bkg. ²⁸/₁₂ 1918 forhøjedes Telegramtaksterne med ca. 50 0/0.

De saaledes stadigt stigende Krav om forøgede Indtægter, som Statsvirksomhederne stillede i Løbet af Krigsaarene, havde foruden de stigende Priser og 8-Timers Arbejdsdagen ogsaa de stigende Lønninger ¹) som Aarsag. Saaledes ydedes der ved Lov Nr. 497 af ²⁸/₉ 1918 i Tiden ¹/₁ 1918—³¹/₁₂ 1919 samtlige Tjenestemænd et Løntillæg

¹) Jfr. vedrørende Dyrtidstillæg til Kommunitets-Alumner o. l. Lovene af ¹²/₂ 1919, ⁹/₅ 1919, ³⁰/₃ 1920.

paa 25 % (beregnet Udgift for hele Perioden: 39½ Mill. Kr.), samtidig med at Lov Nr. 498 af s. D. for 1919 fastsatte et Dyrtidstillæg paa 720 Kr. for gifte (750, hvis Aarslønnen er under 1 300 Kr.) og 480 (500) Kr. for ugifte, dog ikke over 65 % af Løn + Løntillæg. Dyrtidstillæg gaves ikke til Aarslønninger paa over 6 000 Kr. (bortset fra det 25 % Løntillæg). Udgiften herved ansloges til 39 Mill. Kr. Da endvidere Dyrtidstillægget for Aaret 1918, der udbetaltes efter Lov 13/10 1917, maatte erkendes ikke at svare til den Prisstigning, der havde fundet Sted i Aaret, gav Loven af 28/9 1918 et Ekstradyrtidstillæg paa 120 (150) Kr. for gifte og 80 (100 Kr.) for ugifte. Beregnet Udgift: 7 Mill. Kr. For Pensionister fastsattes Dyrtidstillægget for 1919 til 25 % af Pensioner paa 2 000 Kr. og derover stigende til 40 % af under 700 Kr., dog saaledes at Dyrtidstillægget udgør mindst 240 Kr. Udgift: 4½ Mill. Kr. Endelig giver Loven Invalider et Dyrtidstillæg paa 3/5 af Understøttelsen (Udgift 300 000 Kr.), og ikke-pensionsberettigede Haandværkere, Arbejdere m. fl. i Statens Tjeneste for Tiden 1/11 1917—1/11 1918 250 Kr. for gifte og 125 for ugifte, dog højst 35 pCt. af oppebaaren Indtægt. Udgift: 1½ Mill. Kr. Samlet Udgift efter Dyrtidsloven: 52 Mill. Kr.

Under det stadigt stigende Prisniveau var dog Tjenestemændenes Krav ikke tilfredsstillende med disse Tillæg, og i Maj 1919 henvendte de sig paa ny til Regeringen med Ønske om yderligere Løn. Regeringen foranledigede da, at den ved Lov 21/7 1917 nedsatte Lønningskommission fremskyndede sit Arbejde, for at den samlede Regulering af Tjenestemandslønningerne, Kommissionen arbejdede med, kunde komme i Anvendelse i Stedet for de midlertidige og lidet rationelle Tillæg, man hidtil havde ydet. Den 22/7 1919 fremsatte Finansminister Brandes i Folketinget Forslag til Lov om Statens Tjenestemænd, saaledes som Lønningskommissionen havde udarbejdet det: et omfattende og betydeligt Lovværk, der angik ca. 35 000 Tjenestemænd (heri ikke

medregnet Lærere, Præster m. fl.) Ifølge denne Lov (af 12/6 1919)¹⁾ bestaar Tjenestemændenes Løn for det første af Grundlønnen (med Alderstillæg), der i det Hele blev ansat i Overensstemmelse med Prisforholdene i 1916 og gjort ensartet i de forskellige Administrationsgrene for Arbejde af korresponderende Art. Til Grundlønnen kommer dernæst et Konjunkturtillæg, stigende med Lønnens Størrelse fra 50 % af Lønninger under 1 500 Kr. til 1590 Kr. paa 10 400 Kr. og dero. Konjunkturtillæget skulde tilvejebringe en vis Sammenhæng mellem Tjenestemandslønningernes Højde og de almindelige Konjunkturer i de private Erhverv, og vil saaledes i givet Fald kunne nedsættes selv med stigende Dyrtid. Dette Tillæg i Forbindelse med Dyrtidstillæget er Resultatet af de Overvejelser, det i Følge Loven om Lønningskommissionen paahvilede denne at foretage til Klaring af det gamle og under de store Prisforskydninger naturligvis paa ny brændende Spørgsmaal, „om Lønningernes Størrelse mulig burde sættes i et vist Forhold til Prisen paa de væsentligste Livsfornødenheder.“ Da det kom til Stykket, var Tjenestemændene ikke stærkt ivrige for, at en alt for stor Del af Lønnen skulde følge Prisniveauet, fordi de frygtede for derved at blive forhindret i nogen Sinde at kunne forbedre deres Stilling reelt overfor andre Samfundsklasser; og Bevillingsmyndigheden vil i en Prisopgangsperiode ikke for sin Del være stærkt interesseret i „den glidende Løn“. Derved fremkom de forskellige Til-

¹⁾ Ved Lov Nr. 543 af 4/10 1919, jfr. Lov Nr. 181 af 1/4 1921, ordnedes Lønningerne for Folkekirkens Tjenestemænd udenfor Hovedstaden, ved Lov Nr. 561 s. D. for Folkeskolens Lærere, ved Lov 28/6 1920 for Folkekirkens Tjenestemænd i Hovedstaden, medens en Række Love ordnede Forholdene for saadanne mindre særlige Styrelsesgrene, der ikke var nævnt i Tjenestemandsløven. Paa dette Sted skal endvidere anføres Lov 20/3 1920, der stillede 400 000 Kr. til Raadighed for Ministeren for offentlige Arbejder til Hjælp for saadanne Privatbaner, der ikke af deres normale Driftsindtægter kunde dække en fornøden Regulering af Lønningerne.

læg, som forholdsvis let kunde ændres. Konjunkturtillæget gjaldt kun til Udgangen af Aaret 1920, men er derefter ved Lov Nr. 706 af $^{22}/_{12}$ 1920 forlænget til $^{31}/_{3}$ 1921 og ved Lov Nr. 154 af $^{1}/_{4}$ 1921 til $^{31}/_{3}$ 1922, jfr. Finansm. Bkg. $^{5}/_{1}$ 1921. Dyrtidstillæget, der for Oktober 1919—Marts 1920 fastsattes efter et Aarsbeløb af 702 Kr. (dog ikke over 39 pCt. af Grundløn og Alderstillæg tilsammen) for gifte og 360 Kr. (20 pCt.) for ugifte, var saaledes ens paa store og smaa Lønninger, og var derfor af forholdsvis mindre Betydning for de større Lønninger. I øvrigt fastsætter Loven af 1919, at Dyrtidstillægget stiger eller falder 54 Kr. pr. Aar for gifte og $^{2}/_{3}$ heraf for ugifte for hver 3 Points, Pristallet for de vigtigste Livsfornødenheder efter Statistisk Departements Beregninger viser Stigning eller Fald overfor Prisniveauet i Juli 1919. Beregningen sker paa Opgivelser fra to kvartalsvise Sæt Indberetninger for et følgende Halvaar, altsaa f. Eks. paa Indberetningerne for Oktober 1920 og Januar 1921 for Halvaaret April—Oktober 1921. Ved Beregningen pr. Januar 1921, der kun viste en ubetydelig Forskydning fra Beregningen i Juli 1920, fastsattes Antallet af Portioner å 54 Kr. til 8. Endelig ydes der et Stedtillæg, der tilsigter at udjævne de lokale Forskelligheder i Livets Dyrhed, og som andrager 450 Kr. (dog ikke over 30 pCt. af Grundlønnen) for Tjenestemænd i Hovedstaden, 330 Kr. (20 pCt.) for større Provinsbyer og 240 Kr. (15 pCt.) i mindre Provinsbyer og nogle nærmere angivne større Stationsbyer (Lovens § 84, jfr. Lov Nr. 706 af $^{22}/_{12}$ 1920 og Finanslov 19 $^{21}/_{22}$, § 22, B).

Da disse ny Bestemmelser imidlertid først kunde træde i Kraft den $^{1}/_{10}$ 1919, og da der baade hos Tjenestemændene var vakt Forventninger om at dette kunde være blevet Tilfældet tidligere, og da den økonomiske Stilling i mange Tjenestemandshjem i Virkeligheden var ved at blive kritisk paa Grund af den Stigning i Prisniveauet, der netop paa det Tidspunkt gik for sig, ydedes der ved Lov $^{1}/_{8}$ 1919 et overordentligt Løn- og Pensionstillæg i alt væsentligt

svarende til Tjenestemandslovens Konjunkturtillæg. Dette Tillæg udbetaltes med Halvdelen i August og Halvdelen i September 1919, idet der fradrogtes ved hver af disse Udbetalinger Halvdelen af det i Henhold til Lov ²⁸/₉ 1918 til Udbetaling ¹/₁₀ 1919 forfaldne Dyrtidstillæg, der var udbetalt i Juli 1919. Tilkom der saaledes en Tjenestemænd i Henhold til Loven af 1918 et Dyrtidstillæg paa 180 Kr. pr. ¹/₁₀ 1919, udbetaltes dette Beløb allerede i Juli 1919; ydedes der ham derefter iflg. Loven af ¹/₈ 1919 540 Kr. i overordentligt Løntillæg, erholdt han heraf (270÷90) Kr. i August og ligeledes 180 Kr. i Septbr.

Ved Lov Nr. 659 af ²²/₁₂ 1919 forhøjedes Understøttelserne til Krigsinvalidere, og ved Lov Nr. 660 s. D. ydedes der Personer, der oppebærer Ventepenge, Pensioner og Understøttelser efter den før Tjenestemandsloven liggende Lovgivning, Dyrtids- og Konjunkturtillæg i Overensstemmelse med Tjenestemandslovens Regler. Sidstnævnte Lov, der gjaldt til Udgangen af Aaret 1920, er ved Lov Nr. 713 af ²²/₁₂ 1920 forlænget til og med Udgangen af Aaret 1922.

Den d. ³⁰/₆ 1918 udløbende Lov om kommunale Dyrtidsforanstaltninger fornyedes indtil ³¹/₃ 1919 ved Lov ¹³/₇ 1918, der traadte i Kraft ¹/₇ 1918, jfr. Indm. Cirk. ⁶/₈ 1918. Den ny Lov angik Stats- og kommunale Dyrtidsforanstaltninger, idet det gamle principielle Stridspørgsmaal i Dyrtidslovgivningen, om hvorvidt Dyrtidsforanstaltningerne skulde træffes saaledes, at de tilkom samtlige Kommunens Indbyggere som en Ret eller tilkom de vanskeligst stillede som en Understøttelse, i alt væsentligt bragtes ud af Verden derigennem, at de Foranstaltninger, der tidligere var foretagne til Gode for alle Indbyggere (§ 2-Foranstaltningerne, til hvilke der kun ydedes ¹/₃ Statstilskud, medens der til § 1-Foranstaltningerne, som kun kom de vanskeligst stillede til Gode, ydedes ²/₃ Statstilskud) nu overtoges af Staten. De politiske Partier mødtes her paa Halvvejen, idet det Radikale Venstre og Social-Demokratiet herved opnaaede, at

den Hjælp, der var tilsigtet gennem Dyrtilslovenes § 2 nu virkelig ogsaa blevet ydet, idet adskillige Kommuner tidligere, maaske hyppigt tvungne af Nødvendigheden, kviede sig ved at sætte disse Foranstaltninger i Kraft, fordi de dels ved deres Omfang, dels ved at Statstilskudet kun var $\frac{1}{3}$, naturligt maatte tynde haardt paa Budgettet. Paa den anden Side maatte det for det konservative Folkeparti og Venstre, hvilket sidste Parti foreslog den Ordning, der blev gennemført, være at foretrække, at de Foranstaltninger, som man givet nu maatte iværksætte for at hjælpe ikke blot de vanskeligst stillede, men store Klasser af de bedrestillede Arbejdere og af Middelstanden gennem Dyrtilskrisen, blev foretaget af Staten, hvorved Dækningen af Udgifterne skete ensartet Landet over, medens i modsat Fald de større Skatteydere i de Kommuner, der fuldt udnyttede Loven, kunde blive højst ugunstigt stillede overfor tilsvarende Skatteydere i Kommuner, der foretog lidet eller intet. Derfor blev det Stridsspørgsmaal, om hvilket de meget vanskelige Forhandlinger angaaende Lovforslaget drejede sig, ogsaa Kommunernes Ret til udover de af Staten foretagne Foranstaltninger yderligere at foretage Foranstaltninger til Gode for alle. Dette ønskede Regeringen og dens Partier, medens Venstre og Folkepartiet gennemførte, at Kommunernes Ret til at foretage prisregulerende Foranstaltninger til Gode for alle indskrænkedes til at gælde Brændsel (der tidligere kun havde maattet nedsættes til Fordel for de vanskeligst stillede), Gas og Belysningsmidler, til hvilket Formaal der af Statskassen stilledes 10 Kr. pr. Indb. til Raadighed for Kommunerne i Tiden $\frac{1}{7}$ 1918— $\frac{31}{3}$ 1919. Nedsættelsen for indenlandsk Brændsel maatte ikke overskride $\frac{1}{3}$ af Maximalprisen med tilladte Omkostninger (Lovens § 2). I § 1 gaves Regler for Statsreguleringen af Rationerne af Rugbrød (10 Øre pr. 4 kg), Smør (20 Øre pr. kg), Flæsk eller det tilsvarende Kvantum Kød (40 Øre pr. kg) og 12 Øre pr. kg for 9 kg Gryn (eller eventuelt Rugbrød), alt i Tiden $\frac{1}{9}$ 1918— $\frac{31}{3}$ 1919, saaledes at de gennem de særlige Ernæringslove

(fortsættes i næste Heite)